ATA YURDU ÖZBEKİSTAN'DAN KARAKALPAKİSTAN MEKTUBU

PROF. DR. SÜLEYMAN DOĞAN

Aziz okuyucular Aksaray'ın Hafızası Dergisi'nin Ağustos 2026 sayısında, "Karakalpakistan Mektubu" yazacağımız belirtmiştik. Ancak, "Aksaray özel sayısı" araya girince vadet ettiğim yazı bir ay gecikmiş oldu. Zararı yok şimdi "Karakalpakistan Mektubu" ile karşısınaydım. İnşallah iyi ve afiyettesinizdir.

Efendim dünyada "…istan" ile biten 19 ülke veya mekân olduğunu biliyor muydunuz? O "…istan"lardan biri de Karakalpakistan. Diyeceksiniz ki birkaç "…istan" örneği vermek mümkün mü? Elbette. İşte …istanlar: Pakistan, Türkistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Suudi Arabistan, Doğu Türkistan, Tacikistan, Afganistan, Hindistan, Macaristan, Bulgaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Yunanistan, Moğolistan, Gürcistan, Ermenistan, ve Karakalpakistan.

Yunanlı ve Makedon komutan İskender, akıl hocası filozof Aristo'ya bir mektup yazdığı rivayet edilir ve o mektupta sorar:

"Zaptettiğim topraklardaki insanları yönetimim altında tutabilmek için ne yapmalıyım..?"

Aristo, çözüm olarak şu tavsiyede bulunur:

"İnsanların arasına nifak tohumları ekeceksin. Onları parçalara ayırıp savaştıracaksın. Birbirleriyle savaşınca, hakem olarak kendini kabul ettireceksin. Ama anlaşmaya giden bütün yolları da tıkayacaksın! Bu şekilde hepsi birbirlerine güvenemediklerinden senin yönetimine muhtaç bir şekilde yaşamayı sürdüreceklerdir." Bugün sanırım Trump'ın yaptığı tam olarak bu değil mi?

Batılılar aslında yüzyıllardır Aristo mantığından ziyade taktiği uyguluyorlar. Aristo'nun İskender'e verdiği bu taktik gerek Çarlık Rusya'sı, gerek SSCB gerekse de Rusya Federasyonu döneminde Rus dış politikası olarak realize edilmiş ve günümüzde de ustaca kullanılmaya devam edilmektedir. O nedenle Rusya, özellikle Türkistan coğrafyasına yönelik birçok sorunu içeren ve asla çözüme kavuşmasına müsaade etmediği sorunlar yumağı oluşturmuştur. Bunların başında sınır sorunu, su sorunu, etnik yapı sorunu, radikalizm sorunu gibi çözümlenmesi zor sorunlar gelmektedir. Karakalpakistan sorunu da bunlardan sadece bir tanesidir.

Karakalpakistan Neresi?

Efendim Harezm'in merkezi Ürgenç şehrinden sabahın beşinde Karakalpatistan'a gitmek için özel bir araçla hareket ettik. Şoförüm Ürgenç Üniversitesi'nde okuyan Dilnura isimli öğrencimin nişanlısı Necmettin. Uzayıp giden yollardan, ovalardan, vahalardan ve hatta yarı kumlu çöllerden geçerek özerk Karakalpakistan'ın başkenti Nukus'a vardığımızda saat on sularıydı. Karakalpaklar, Türk dilleri ailesinin Kıpçak grubuna mensup bir halktır.

"Karakalpak" ismi, Türkçe'de "kara" (siyah) ve "kalpak" (şapka) kelimelerinin birleşiminden oluşur ve "siyah şapkalılar" anlamına gelir. Bu adın, geleneksel başlıklarından dolayı verildiği düşünülmektedir. Karakalpakların kökeni hakkında kesin bilgiler sınırlıdır; ancak, 16. yüzyılda Seyhun (Siriderya) Nehri'nin orta kesimlerinde yarı göçebe bir yaşam sürdükleri bilinmektedir. Bu dönemde, Kıpçak ve Peçenek gibi diğer Türk boylarıyla etkileşim halinde olmuşlardır.

17. yüzyılda, Karakalpaklar, Altın Orda Devleti'nin dağılmasının ardından bölgedeki güç boşluğundan etkilenmişlerdir. Bu dönemde, Kazak Hanlığı ve Buhara Hanlığı gibi komşu devletlerle ilişkiler kurmuşlardır. 18. yüzyılda, Karakalpaklar, Amuderya Nehri'nin alt kısımlarına ve Aral Denizi'nin güney kıyısındaki deltaya yerleşmişlerdir. Bu yüzyılda, Karakalpaklar, Kalmık ve Kazak kabilelerinin baskıları nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Bir kısmı Fergana Vadisi'ne göç ederek Özbeklerle birleşmiş, diğerleri ise Amuderya deltasında kalmıştır. 19. yüzyılın başlarında, Karakalpaklar, Hiva Hanlığı'nın egemenliği altına girmiştir. Bu dönemde, Hiva Hanlığı'nın ağır vergileri nedeniyle Karakalpaklar arasında huzursuzluk artmıştır. 1855-1856 yıllarında, Ernazar Alaköz liderliğinde Hiva Hanlığı'na karşı bir isyan başlatmışlardır; ancak bu isyan başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bozkırım Ortasındaki Kadim Yurt

Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti, Orta Asya'nın kalbinde, Özbekistan topraklarının yaklaşık üçte birini kaplayan, hem köklü tarihi hem de hüzünlü doğasıyla dünyanın en nevi şahsına münhasır coğrafyalarından biridir. Kuzeybatı Özbekistan'da konumlanan bu muhtar cumhuriyet, Karakum ve Kızılkum çöllerinin arasında, medeniyetlerin kesişim noktasında yer alır.

165 bin kilometrekare alana ve yaklaşık 2 milyon nüfusa sahip olan özerk cumhuriyetin başkenti Nukus'tur. Dilleri Kıpçak ya da Kıpçak-Nogay alt grubuna dahildir. Kazak Türklerinin bir boyu olarak kabul edilen Karakalpaklar, kendilerini Harezm Devletinin mirasçısı olarak görmektedirler. Özbekistan Cumhuriyeti Anayasa'sına göre kendi kaderlerini tayin etme hakları bulunan Karakalpakistan, zengin yer altı kaynakları bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Karakalpakistan, adını bölgenin asli unsuru olan Karakalpak Türklerinden alır.

"Karakalpak" ismi, bu halkın geleneksel olarak giydiği siyah koyun derisinden yapılan başlıklar (kalpak) sebebiyle verilmiştir. Bölge nüfusu homojen değildir. Güncel verilere göre nüfusun yaklaşık yüzde 40,4'ünü Özbekler, yüzde 37'sini Karakalpaklar, yüzde 15,4'ünü Kazaklar ve geri kalan kısmını Türkmenler ile Ruslar oluşturur.

Resmi diller Karakalpakça (Türk dillerinin Kıpçak grubu) ve Özbekçedir. Halkın büyük bir çoğunluğu İslam dininin Hanefi mezhebine mensuptur. Geçmişte göçebe ve yarı göçebe bir hayat süren Karakalpaklar, Amuderya (Ceyhun) deltasının etrafında yerleşik hayata geçmişlerdir. Sosyal yapıda kabile bağları ve geleneksel aile değerleri halen güçlü bir yere sahiptir.

SSCB'nin Türkistan'ı bölme politikasının mağduru konumunda olan Karakalpakistan, Sovyet rejimi tarafından 1919 yılında Kırgızistan'a dâhil edilmişse de 1925 yılında Kazakistan'a bağlanmış, kısa bir süre sonra statüsü değiştirilerek 1930 yılında doğrudan Moskova'ya bağlanmıştır. Ancak bir süre sonra yapılan bir düzenleme ile 1936 yılında Özbekistan'ın idaresine verilmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında Özbekistan'a bağlı olmak kaydıyla egemenliğini ilan etmiştir.

2022 yılında Özbekistan hükümeti, anayasa değişikliği ile Karakalpakistan'ın özerk statüsünü kaldırmayı ve bölgenin Özbekistan'dan ayrılma hakkını iptal etmeyi planladığı yolunda kamuoyunda tartışma başladı. Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, konu ile ilgili yaptığı açıklamada, halkın görüşlerini dikkate alarak Özbekistan Anayasası'nda Karakalpakistan'ın statüsünün değiştirilmeyeceğini belirtti ve vatandaşları sakin olmaya, "birilerinin" tuzağına düşmemeye çağırdı.

Ülkede istikrarsızlık yaratılmak istendiğini ve bu tür protesto hareketinin dış destekli olduğunu belirten Mirziyoyev; "Karakalpakistan'ın kaderi, Özbekistan kaderi olduğu için Karakalpak halkının mutluluğu ve refahı da tüm Özbek halkının mutluluğu ve refahıdır. Hayatın sınavlarını yaşamış Karakalpak halkının bilgeliğine inanıyor ve onları akıllıca davranmaya, yurt dışından gelen kötü niyetli çağrı ve eylemlere aldanmamaya ve onların tuzağına düşmemeye çağırıyorum.

Bölücülüğü, toplum düzenini bozmayı, yetkililere karşı şiddetli direnişi teşvik eden her türlü eylem, mevcut yasalara göre kesinlikle sorumlu tutulacak ve failler mutlaka cezalandırılacaktır" şeklinde açıklamada bulundu.

Karakalpakistan'da ortaya çıkan sorun karşısında deneyimli siyasetçi Mirziyoyev'in kendi kimliğine ve özerk statüye önem veren Karakalpakistan halkına karşı dikkatli, yumuşak ve vicdani bir dil kullanması sorunun çözümünde yapıcı bir rol oynamıştır.

Günümüzde Özbekistan Cumhuriyeti içerisinde özerk bir devlet olarak varlığını sürdüren Karakalpakistan ve bu coğrafyada yaşayan Karakalpak Türkleri üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Karakalpak Türkleri üzerine daha çok edebiyat/dil ve tarih alanında çalışmalar mevcuttur. Türkiye'de, Karakalpak Türkleri Edebiyatı ve Dili üzerine Pamukkale Üniversitesinden Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR'un önemli çalışmaları vardır.

Karakalpak Türkleri ve Karakalpakistan Tarihi konusunda ise Karakalpakistan'ın en önemli akademisyenlerinden Prof. Dr. Sabır KAMALOV'un öğrencisi olan Prof. Dr. Salih YILMAZ'ın da çalışmaları mevcuttur. Kazak, Türkmen ve Özbek Türkleriyle asırlardır iç içe yaşayan Karakalpak Türkleri, bir taraftan yerleşik, diğer taraftan atlı-göçebe kültürün etkisini sözlü kültür ürünlerine taşımıştır.

Karakalpakistan'ın Aral Gölü, Kızıl ve Karakum Çölleri arasında kalan, bir anlamda yalıtılmış coğrafî konumu nedeniyle, Karakalpaklar sözlü kültür ürünlerini canlı bir şekilde yaşatmışlardır. İşte bu sebeplerden dolayı, Karakalpak Türkleri folklor ürünleri bakımından zengin bir mirasa sahiptir. Buna karşılık, Karakalpak Türkleri ve Karakalpak folkloru Türkiye'de yeteri kadar tanınmamaktadır. Türkiye'de Karakalpaklar üzerine yapılan bilimsel ve popüler alandaki eserler, diğer Türk boyları hakkındaki çalışmalarla mukayese edilince, yok denecek kadar azdır.

Ekolojik Bir Trajedinin Simgesi Ağlayan Aral!

Başkent Nukus'tan sonra yarı kurak ve ekilmeyen yarı çöllerden geçerek Aral'a doğru hareket ediyoruz. Yolda yer yer ara verip küçük kulübe şeklinde yapılmış mola yerlerinde çay içiyoruz. Nihayet iki buçuk saat sonra Aral gölüne ulaşıyoruz. Göl yerine tam bir çil karşımıza çıkıyor. Aral'ın susuz bir şekilde görünce, doğrusu içim burkuldu ve kendiliğinden dilimden şu dörtlük döküldü:

Ağlama Aral
Karalar bağlama
Suyun kuruyalı
Kendini paralama!

Karakalpakistan'daki sorunun merkezinde yer alan "Aral Gölü'nün kuruması" çevre felaketi, ekolojinin siyasal ve toplumsal hayatımız açısından aslında ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği gibi TDT içinde de çevre dostu standartların belirlenmesi ve hayata geçirilmesi acil bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır.Karakalpakistan denince akla gelen en çarpıcı ve hüzünlü durak Aral Gölü ve onun kıyısındaki eski liman şehri Muynak'tır.

1960'lı yıllarda Dünya'nın en büyük 4.gölü; Muynak ise gelişmiş bir balıkçılık ve sanayi limanı idi. Şimdi ise yerinde yeller esiyor ve tam bir kum çölüne dönüşmüş. Sovyet döneminde pamuk üretimi için gölü besleyen nehirlerin(Amuderya ve Siriderya) yönü değiştirilmiş. Günümüzde gölün yüzde 90'ından fazlası kurumuş. Muynak, sudan kilometlerce uzakta bir çöl kasabaya dönüşmüş.

Aral Gölü Özbekistan'ın en kuzeyi Karakalpakistan'ın Moyak ilçesinde ve tamamen kurumuş ve çöl haline gelmiştir. Önceki yıllarda 68 bin kilometrekare ölçümüyle Asya'nın ikinci, dünyanın dördüncü büyük gölüydü. Son yıllarda aşırı sulama nedeniyle eski yüzölçümünün yüzde 90'ını kaybetmiştir. Aral'ın ağlanacak halini gittim ve gördüm.

Gemiler Mezarlığı

Muynak, günümüzde "Gemi Mezarlığı" olarak bilinen turistik bir açık hava müzesine dönüşmüştür. Bir zamanlar dalgaların köpürdüğü, şimdi ise çöle dönen eski göl tabanında paslanan devasa balıkçı gemileri, insan eliyle yaratılan en büyük ekolojik felaketlerden birinin sessiz tanıkları olarak sergilenmektedir.

Bölgeye gelen gezginler, doğanın dramatik dönüşümünü görmek ve bu hüzünlü atmosferi fotoğraflamak için Muynak'ı mutlaka ziyaret etmektedirler. Karakalpakistan; çölün sert iklimi, Aral Gölü'nün hüznü, Nukus'un modern sanat hazinesi ve insanının misafirperverliği ile Orta Asya'nın keşfedilmeyi bekleyen en gizemli ve en derin özerk cumhuriyetidir.

Kültürel Doku: Efsaneler ve Sanat

Karakalpak kültürü, Peçenek, Kıpçak ve Oğuz boylarının mirasını taşır. Bölge, Türk dünyasının ortak kültür mirası açısından adeta bir hazinedir.

Karakalpak kültürü, yazılı dönem öncesine dayanan çok zengin efsanelere, masallara ve destanlara sahiptir. Dünyaca ünlü Alpamış ve Kırk Kız destanları, Karakalpak halk ozanları (Jırav ve Bahşılar) tarafından yüzyıllarca nesilden nesile aktarılmıştır. Geleneksel keçe çadırlar (Yurt), halı dokuma, ahşap oymacılığı ve renkli nakışlarla süslenmiş milli giysiler Karakalpak işçiliğinin en güzel örnekleridir. Ekim Devrimi'nden önce küçük bir askeri kale olan Nukus, 1930'lardan sonra süratle gelişerek cumhuriyetin idari, kültürel ve ekonomik merkezi haline gelmiştir.

Igor Savitsky Müzesi (Nukus Sanat Müzesi)

Nukus'u dünya çapında bir çekim merkezi haline getiren en önemli yer Savitsky Müzesi'dir. Rus ressam ve arkeolog Igor Savitsky, Sovyet rejimi döneminde yasaklanan ve yok edilmek istenen binlerce Rus avangart sanat eserini ve yerel Karakalpak el sanatını toplayarak burada koruma altına almıştır. Müze, Saint Petersburg'daki Rus Müzesi'nden sonra dünyadaki en büyük ikinci Rus avangart sanat koleksiyonuna ev sahipliği yapar ve "Çöldeki Louvre" olarak anılır.

Antik Kaleler (Harezm Vahası)

Karakalpakistan çölleri, "Elli Kale" (Ellik Kala) olarak bilinen antik Harezm dönemine ait çok sayıda kerpiç kale kalıntısıyla doludur. En popüler olanları şunlardır:

Toprak Kale: MS 2. ve 3. yüzyıllarda Harezm krallarının sarayı olarak kullanılmış devasa bir yapı.

Ayaz Kale: Kızılkum çölünün ortasında bir tepe üzerinde yükselen ve muhteşem bir çöl manzarası sunan kale kalıntısı.

Hâkim Ata

Aral dönüşünde içeriyi doğru otuz kilometre girdiğinizde Hakim Ata türbesi karşınıza çıkıyor. Ahmed Yesevî'nin başlattığı hikmet geleneğini sürdürdüğü için "İkinci Yesevî" olarak kabul edilir. Şiirlerinde Süleyman, Kul Süleyman, Bakırganî ve Hakîm mahlaslarını kullanmıştır. Türbesi Karakalpakistan'ın Kongırat'ta dır. Bizzat giderek ziyaret ettim. Türk hece veznini Orta Asya yazılı nazmında ilk uygulayan şairlerdendir.

Türklerin dini ve ahlaki gelişiminde büyük bir tesir icra etmiştir. Hâkim Ata olarak halk arasında bilenen Süleyman Bakırgani(1137 - 1232?), "Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi geleneğini" hem tarikatta hem de edebiyatta devam ettiren ve Ahmed Yesevi'nin üçüncü halifesidir. Süleyman Bakırgani, kendi ifadesine göre bugünkü Türkistan vilayetine bağlı eski adı ile Sabran bugünkü adı ile Karnak ilçesinde tahminen 1137-38'de doğar, 1232'de vefat eder.

Süleyman Bakırgani (Hakîm Ata), Yesevîlik tarikatının Orta Asya'da ve Türk dünyasında yayılmasında çok önemli bir rol oynamış olup, sade bir Türkçe ile yazdığı hikmetleriyle tanınır. Özbekistan'ın Karakalpakistan özerk cumhuriyeti sınırlar içinde olan Süleyman Bakırgani öğrencisi Seyit Ata ile kabirleri yan yanadır. Asıl adı Süleyman Bakırganı olan Hikmet Ata, "Herkes yahşi ben yaman, herkes buğday ben saman" ve "Her geceyi Kadir bil, her gördüğünü Hızır bil" meşhur sözlerinin müellifidir.

Nizameddin Ali Şir Nevai'nin Nesâyimü'l-Mahabbe adlı eserinde verdiği bilgiye göre, Hâkim Ata'nın adı Süleyman olup Ahmed Yesevi'nin müridiidir. Rivayete göre, okula gidip gelirken, genç Süleyman diğer öğrenci çocuklar gibi Kur'an-ı Kerim'i boynuna asmaz, eliyle altından tutarak saygıyla başında taşır, eğitim aldığı okula da sırtını dönmediği rivayet edilir.. Onun bu ilginç hâli Ahmed Yesevi hazretlerinin hoşuna gider, anne ve babasının rızasını aldıktan sonra Süleyman'ı Kur'an-ı Kerim öğretmek amacıyla yanına alır. Genç Süleyman, böylece Ahmed Yesevi hazretlerine talebe olur.

Bir gün Hoca Ahmed Yesevi yemek pişirmek için talebelerini odun toplamaya yaylaya gönderir. Yağmur yağdığı için herkesin odunu ıslanır, fakat Hakîm Ata odunları elbisesine sararak getirdiği için kuru kalır ve ateşte yanar. Bunu gören Hoca Ahmed, "evladım, hikmetli iş yaptın, bundan sonra ismin Hakîm olsun" der. Ondan sonra Hakîm ismi hocasından miras kalır. Bu iltifattan sonra Hakîm Ata hikmetli şiirler söylemeye başlamıştır.

Hâkim Ata Süleyman Bakırgani, Ahmed Yesevi'nin başlattığı Hikmet geleneğini devam ettiren arif bir şair olarak Türk tasavvuf edebiyatında iz bırakmıştır. Eserlerini "Süleyman, Kul Süleyman, Süleyman Bakırgan, Hâkim, Hâkim Süleyman, Hâkim Hoca, Hâkim Hoca Süleyman" gibi mahlasları kullanarak Türkçe olarak kaleme almıştır. Bugüne kadar onun şu eserleri bize ulaşmıştır: Bakırgan Kitabı, Mirac-name, İmam-ı A'zam Kıssası, Bibi Meryem Kıssası, Ahir-zaman Kıssası.

Bakırgani'nin hikmetlerinin halk arasında tanınmasının bir sebebi, onların Yesevi hikmetlerine hem-ahenk ve uygun olmasıdır. Nitekim gaye, üslup ve dil yönünden Yesevi hikmetlerine yakın ve benzerdir ki bazen onları birbirinden ayırmak zordur. Bu ortak yön dilin sadeliği, ifadenin açıklığı ve şeklen halk edebiyatına yakın olmasıdır.

Ali Şir Nevai, Hâkim Ata'nın hikmetlerinin Türkler arasında şöhret bulduğunu kaydederken şu dörtlüğü dile getirir:

Tiki turğan Tuba'dur,
Barğanlarni yutadur.
Barğanlar kelmas boldi,
Magar manzil andadur.

Ahiret hayatından bahsedilen bu mısralarda da Hâkim Ata'nın hikmetlerinin sade, basit, akıcı ve halkın anlayacağı tarzda ve çok manidar olduğu gayet açık görünmektedir. Hâkim Ata'nın hikmetleri özellikle, tarikat muhitlerinde ve kadınların toplantı halkalarında çok okunagelmiştir. Bunun sebebi de bu eserlerde günlük, sosyal, dinî ve tarihî konuların sade, basit halk dilinde ve millî ahenklerde olmasıydı. Bundan dolayı Türkler arasında sevgi ve ilgiyle okunan; tasavvufi eserleriyle çok tanınan Hâkim Süleyman Ata, Hoca Ahmed Yesevi'den sonraki "İkinci Yesevi" olarak benimsenmiştir.

Abdurrauf Fıtrat (vefatı 1938), Orta Asya Türk edebiyatının İslam'dan sonraki mektepleri arasında, Yesevi mektebinin çok nüfuzlu alimi, Hâkim Ata Süleyman Bakırgani'nin bu ekolün önemli temsilcisi olduğunu kaydetmiştir. Hikmetler hem anlam hem sanatsal üslup açısından Yesevi hikmetlerine benzemektedir. Ama Bakırgani hocasından farklı olarak Orta Asya nazmını, yeni türler, özellikle epik nazımla genişletmiş ve zenginleştirmiştir.

Hoca/Hacı Niyaz

Aral gölü dönüşü bir başka uğraş yerimiz Hoca/Hacı Niyaz'ın remzi(makamı) şeklinde yaptırılan anıt eseri ziyaret etmek oldu. Ájiniyaz Qosıbay ulı (Aji Niyaz, 1824–1878), "Ziywar" mahlasıyla da tanınan, 19. yüzyılda yaşamış en önemli Karakalpak klasik şairlerinden ve düşünürlerindendir. Hive hanlığındaki ünlü medreselerde (Şerga Han ve Kutlimurat İnşak medreseleri) eğitim almış; Arapça, Farsça ve Çağatayca gibi dilleri öğrenmiştir.

Karakalpak edebiyatı ve kültürünün temel taşlarından biri kabul edilir. Eserlerinde yurt sevgisi, adalet, insanlık ve halkın yaşadığı zorluklar gibi temaları işlemiş, Karakalpak realizminin ve klasik şiirinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Hacı Niyaz, Karakalpak edebiyatı tarihinde iz bırakmış Karakalpak ozan ve şairlerinden biridir. Karakalpak şiir ve sözlü edebiyat geleneğinin önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilir.

Ziyaret ettiğimiz Aral gölü yolu üzerinde yaptırılan anıt makam, Onun Karakalpakistan halkının sevgisinin önemli bir nişanıdır.. Hoca Niyaz, 1824 yılında bugün Özbekistan'a bağlı Karakalpakistan'ın Moynak bölgesinde doğdu ve 1878 yılında hayata göz yumdu. Dönemine göre iyi bir medrese eğitimi aldı; dinî ve seküler ilimlerde kendisini yetiştirdi. Şiirlerinde halkın dertlerini, haksızlıkları ve vatan sevgisini işledi.

Eserleri: En bilinen eseri, 1858-1859 yıllarındaki Kongurat ayaklanmasını konu alan ünlü "Bozataw" destanıdır. Bunun yanı sıra pek çok lirik şiiri ve halk âşıklarıyla (bakşılarla) yaptığı deyişmeleri (ayıtış) vardır. Özbekistan'ın Harezm vilayeti Ürgenç şehrinde Ebul Reyhan Biruni Devlet Üniversitesi, İctimai ve İktisadi Fenler(Bilimler) Fakültesi, Felsefe Kafedrası(Bölümü)'nda öğretim üyesi Doç. Dr. Ruslan Aziyev Hacı/Hoca Niyaz şiirler okuyan bir akademisyen. Aziyev'in Hacı Niyaz'dan okuduğu koşukları ben çok beğendim. Umarım sizlerde benim gibi beğenirsiniz.

Onun Arap alfabesini sıralı şekilde yazdığı "Ay alif" adlı muhammes türündeki şiirini şöyle: (Klasik tarzda bir Elif-Name örneği)

Ay alif kim oq yuzingdur, ayni alam anwariy,
Be beliń qipsha dilwar kózǵanań shaqwa wáliy,
Te túsińdur dona-dona láblarińniń pallariy,
Se sorıp shiyrin lábińnen qanadurman áy páriy,
Jim jamalıń kórmegenshe zarı giryan Ziywariy

Koşuk nedir? Sorusuna cevap vermemiz gerekir. Özellikle eğlencelerde söylenen çoklukla aşk, doğa ve yiğitlik konularını işleyen ve "kopuz" adı verilen sazla birlikte söylenen şiirlere "koşuk" adı verilir. Koşuklar İslamiyet sonrası edebiyatta yerini: Halk edebiyatında koşmalara, Divan edebiyatında ise gazellere bırakmıştır.

Karakalpakistan'daki Mirası

Karakalpakistan'ın Başkent Nukus'ta, Hacı Niyaz, "Ajiniyaz Nukus Devlet Pedagoji Enstitüsü" onun adını taşır ve bölgenin en önemli eğitim merkezlerindendir. Başkent Nukus başta olmak üzere Karakalpakistan'ın çeşitli şehirlerinde Onun heykelleri bulunur. Doğumunun 200. yılı (2024) vesilesiyle UNESCO ve TÜRKSOY öncülüğünde uluslararası etkinlikler, sempozyumlar ve anma programları düzenlenmiştir.

Özbekistan'ın özerk cumhuriyeti olan Karakalpakistan'dan Harezm vilayetine girişte;

"OQ YÖL" yazısı yer alıyor.

Bu yazının okunuşu ise:
"AK YOL" yani
"Hayırlı (iyi) yolculuklar" demek.
"Harezm Vilayetini Hoş Geldiniz" yazısı yer alıyor.

Özbekistan'ın Karakalpakistan özerk cumhuriyeti Biruni ilçesinde özel yabancı diller kursunda Türkiye Türkçesi öğrenen Özbekistanlı kardeşlerimize seminer verdim. Seminer Samet Özcan'ın davetiyle gerçekleşti. Öğrenciler bir saati aşkın seminerimi dikkatle dinlediler.

Molla İshak

Karakalpakistan'da bir başka önemli uğrak yerimiz ise bir Camii. Camii Molla İshak adına yaptırılmış. Molla İshak'ın akrabaları bu camiyi Onun aziz hatırası için yaptırmışlar. Nukus başkentine bağlı Kongrat ilçesinde Molla İshak adına yaptırılan camii. İngiltere hesabına 1890'lı yıllarda bu coğrafyada dolaşıp bilgi toplayan oryantalist Vanberi, Molla İshak'ı Hacca götürme sözüyle kandırmış. Ancak Hac yerine Macaristan'a geldiğinde şaşırmış ve hayal kırıklığına uğramıştır. Ancak iş işten çoktan geçmiştir. Genç Molla İshak Vambery'in oyuna gelmiştir.

Özbekistan'ın Karakalpak Özerk Cumhuriyeti'nde 24 Nisan 2026 tarihinde Nukus şehrinde, Berdak adını taşıyan Karakalpak Edebiyatı Tarihi Devlet Müzesi'nde, Molla İshak'ın (İshak bin İbrahim Kungratlı) 190. doğum yılı münasebetiyle "Vambery ve Molla İshak: Halklar Arasındaki Edebi Dostluk Köprüsü" konulu bir konferans düzenlendi. Bu konferansta bendeniz uzaktan mesaj göndererek katıldım. Sebilürreşad Dergisi'nde Nisan 2026 sayısında Molla İshak ile ilgili yazdığım yazıyı da anlattım.

Özbekistan Ebul Reyhan Biruni Ürgenç Devlet Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Feruza Madrahimova'yı ziyaret ederek, "Sebilürreşad" Dergisi'nin Nisan 2026 sayısın takdim ettim ve bilgi verdim. Bu önemli tarihi makalede, 1877 Nisan ayı sonunda Osmanlı heyeti, 16. yüzyılda İstanbul'a götürülen değerli kitapları Budapeşte'ye getirmiştir. Heyete, İstanbul'daki Nakşibendi Cemaati lideri Şeyh Süleyman Efendi başkanlık etmiştir. Molla İshak bir daha memleketine dönememiş ve Macaristan'a vefat etmiştir.

Karakalpakistan Mektubu'muzda sizlere bu güzel ata yurdumuzu tanıtmaya çalıştım. Efendim bir mektubun daha sonuna geldik. Başka bir yazıda buluşmak üzere hoşça kalın dostça kalın. Allah'a emanet olun.

